

נפלאות הרמב"ם

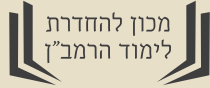
בגליון:

חילוקי רבינו
בו יבוארו מקומות בו רבינו מפרש דעתו הק' דלא כשיטת רש"י

אוצרות רבינו
פנינים יקרים, אוצרות מחודשים מנארו של רבינו

מעשה אבות סימן לבנים
רמזים לעתיד מדברי רבינו בפרשתן

יו"ל ע"י

גליון ז'
פר' וישלח
תשפ"א

אוצרות רבינו

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו ארצה שעיר עדה אדום (לב ד)

מה מלמדנו כל הסיפור בין יעקב לעשו? א. להודיע כי הציל הקב"ה את עבדו וגאלו מיד חזק ממנו וישלח מלאך ויצילהו. ב. ללמדנו שהוא יעקב לא בטח בצדקתו והשתדל בהצלה בכל כוחו. ג. רמז לדורות לאחוז דרכו של צדיק שנזמין עצמו לשלש הדברים שהזמין הוא את עצמו, לתפילה, לדורון, ולהצלה כדרך מלחמה לברוח ולהינצל.

מדוע שלח יעקב שליחים אל עשו?

א. היות נגב ארץ ישראל ע"י אדום ואביו יושב בארץ הנגב יש לו לעבור דרך אדום או קרוב משם ע"כ פחד אולי ישמע עשו והקדים לשלוח אליו מלאכים בארצו. ב. ירמוז לדורות כמו שיעקב אבינו הקדים לשלוח לעשו גם אנחנו התחלנו נפילתנו ביד אדום כי מלכי בית שני באו בברית עם הרומיים ומהם שבאו ברומה והיא היתה סיבת נפילתם בידם.

ויצו אותם לאמר כה תאמרו לאדוני לעשו כה אמר עבדך יעקב וכו' (לב ה)

האם קרא לעשו שלא בפניו אדוני עשו? א. כה תאמרו לאדוני לעשו הוא חלק מהאמירה שציוה את השליחים לאמר לעשו שצוה אותם שיאמרו לו [לעשו] לאדוני לעשו אנחנו כלומר אנחנו שלו או אנחנו שליחים ולאמר לו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי וכו'. ב. כה תאמרו לאדוני לעשו הוא האמירה לשליחים שקראו יעקב בפניהם אדוני עשו להזהירם של יזכירוהו אפילו בפניו רק דרך כבוד בראותם כי אדום קורא אותו אדוני.

וישבו המלאכים אל יעקב לאמר האנו אל אחיך אל עשו וגם הולך לקראתך וכו' (לב ז)

האם שלוחים דברו עם עשו או לא?

א. השלוחים האלו עשו שליחותם, ופי' וגם הולך לקראתך הוא כמו שאתה הולך לקראתו גם הוא הולך לקראתך ומהר תפגשו זה בזה. ב. הנראה בעיני כי עשו לא קיבל השלוחים כהוגן ולא השגיח עליהם ואולי לא היו לפניו כי לא נתן להם רשות שיבואו לפניו וידברו עמו כלל אבל עברתו שמורה בליבו, והנה השלוחים חקרו במתנה וידעו כי הוא הולך לקראת יעקב,

חילוקי רבינו

ויהי לו עור וחמור וכו' ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניך (לב ו)
מה שלח להגיד לעשו?

רבינו
יוסב על למעלה ואשלחה להגיד לאדוני שיש לי עושר ונכסים וכבוד לעשות בו חפצך ורצונך שרומז שישלח לו דורון מהם או שיקח הוא משלו מה שיחפוץ, וכן אמר (לג ח) 'מי לך כל המחנה אשר פגשתי ויאמר למצוא חן בעיני אדוני'.

רש"י
ואשלחה להגיד לאדוני להודיע שאני בא אליך למצוא חן בעיניך שאני שלם עמך ומבקש אהבתך **רבינו מאיר רש"י**
שאיננו מוסב על למעלה אבל יאמר ואשלחה להגיד לאדוני כי אני בא למצוא חן בעיניך ולעשות ככל אשר יצוה אדוני.

ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה (לב ט)
האם בטוח שישאר מחנה לפליטה?

רבינו
ע"ד הפשט זה באולי כי אמר אולי ינצל המחנה האחד כי בהכותו אחד יברחו או תשוב חמתו או תבוא להן הצלה מאת השם וכך אמרו בב"ר (עו ג) למדתך התורה דרך ארץ שלא יניח אדם כל ממונו בזוית אחת.

רש"י
והיה המחנה הנשאר לפליטה על כרחו כי אלחם בו, התקין עצמו לשלשה דברים לדורון לתפילה ולמלחמה וכו' **רבינו מביא סיוע לרש"י**
וכן העיקר והכוונה בזה כי יעקב יודע שאין זרעו כולו נופל ביד עשו אם כן ינצל המחנה האחד על כל פנים.

קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך וכו' (לב יא)
פי' הכתוב

רבינו
קטנתי לומר כי קטן הוא מהיותו ראוי לכל החסדים שעשה עמו וכך אמרו בב"ר (עו ה) קטנתי רבי אבא אמר איני כדאי והחסדים הם הטובות שעשה עמו בלא נדר והאמת הטובה שהבטיחו ואימת לו הבטחתו יאמר שאיננו ראוי שיבטיחנו ויעשה לו אותן טובות שהבטיחו בהן ולא לטובות אחרות רבות שעשה עמו.

רש"י
נתמעטו זכויותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי לכך אני ירא שמא משהבטחתי נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להימסר ביד עשו. ומכל האמת אמיתת דברך ששמרת לי כל ההבטחות שהבטחתי.

מהו החסדים ומהו האמת?

רבינו
החסדים הקיימים [שנמשכים לדורות] יקראו אמת כי הוא מגזירת אמנה.

אונקלוס
תרגם מכל חסדין ומכל טבון, שפי' חסדים הצלתו אשר הצילו פעמים רבות מכל צרותיו, ופי' אמת כל הטוב הזה שהיה לו כי נתן לו בנים ובנות ועושר ונכסים וכבוד.

ותצא דינה בת לאה וכו' (לב כ)
מה נעשה עם דינה אח"כ?

רבינו
לא הזכיר הכתוב מה נעשה אח"כ כי היתה מכשול עון. ורבותינו נחלקו בזה (ב"ר פ יא), וע"ד הפשט עמדה עם אחיה צרורה באלמנות חיות כי היתה טמאה בעיניהם כדכתיב 'אשר טמא את דינה אחותם'. (לד יב)

רש"י
בפרשת ויגש (מו י) ובני שמעון וכו' ושאלו בן הכנענית בן דינה שנבעלה לכנעני כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנשבע לה שמעון שישאנה.

ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל לטכא את הת יעקב וכן לא יעשה (לד ז) האם הגויים גדרו עצמן מעריות או לא?

רש"י

וכן לא יעשה לענות את הבתולות שהאומות גדרו עצמן מן העריות מפני המבול.

קונטיי רבינו

כי הכנעניים שטופים בעריות ובבהמה ובזכור דכתיב כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ולא התחילו בהם באותו הדור וגם בימי אברהם ויצחק היו יראים פן יהרגו אותם לקחת נשיהם.

רבינו

וכן לא יעשה נמשך עם בישראל, כי נבלה עשה בישראל וכן לא יעשה בהם [שהעכו"ם לא יעשו הנבלה לישראל], כי איננה כן בין הכנעניים.

ראיית רבינו

אונקלוס תירגם לא כשר לאתעבדא לומר שהוא איסור [וזה שייך בישראל כי לעכו"ם גם לרש"י רק מנהג היא בידם ולא איסור].

ותמת דבורה מנקת רבקה ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון

ויקרא עמו אלון בכות (לה ח) מי זאת דבורה מנקת רבקה?

רש"י

מה ענין דבורה בבית יעקב אלא לפי שאמרה רבקה ליעקב 'ושלחתי ולקחתיך משם' שלחה דבורה אצלו לפדן ארם לצאת משם ומתה בדרך.

רבינו

א. היתה דבורה עם יעקב כי אחרי שבאה עם רבקה שבה לארצה ועתה תבוא עם יעקב א. לראות גבירתה.

ב. שנתעסקה בגידול בני יעקב לכבוד רבקה ולאהבתה והיתה בביתו של יעקב.

ב. אינה המינקת שנאמר בה 'וישלחו את רבקה אחותם ואת מניקתה' אבל היתה מינקת אחרת שנשארה בבית לבן ובתואל ועתה יביא אותה יעקב לכלכל את שיבתה לכבוד אימו כי כן דרך הנכבדים להיות להם מינקות רבות.

קונטיי רבינו לרש"י

רחוק הוא שתייהיה הזקינה השליח שתשלח אימו ליעקב.

פי' ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון

רש"י

בשיפולי מישרא שהיה מישר מלמעלה בשיפוע ההר והקבורה מלמטה ומישר של בית אל היו קורין אותו אלון.

רבינו

בפרשת לך (יד ו) מביא תרגם אונקלוס אלון בכות מישר בכותא ואיננו שם העצם למקום רק הוא שם לאילן הנטוע שם כמו שמפורש תחת האלון.

למה העלימו את יום מות רבקה אימנו?

רש"י

נתבשר שם באבל שני שהוגד לו על אימו שמתה ואלון בלשון יווני 'אחר' ולפי שהעלימו את יום מותה שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנו עשו אף הכתוב לא פרסמה.

רבינו

יתכן לומר כי לא היה לה כבוד במותה כי יעקב איננו שם ועשו שונא אותה ולא יבוא שם ויצחק כהו עיניו ואיננו יוצא מביתו ולכן לא רצה הכתוב להזכיר שקבורה אנשי חת, פחדו מן הקללה ולא ראוי שיהיה לה לכבוד

ובעבור שלא יהיה עשו יחידי בקבורתה [שלא יבוא] פחדו מן הקללה ולא ראוי שיהיה לה לכבוד וזהו הענין שנזכר רק ברמז.

קונטיי רבינו על רש"י

זה שהעלימו את יום מותה אינו סימן שלא יקללו כי גם מיתת לאה לא נזכרה.

רבינו מהאר רש"י

כי לאה לא נזכרה כלל, אך רבקה נזכרה ברמז ותלה הדבר במניקתה וכיון שדיבר בה למה הסתיר הענין ולא גילהו.

ויהי עוד כהרת הארץ למא אפרתה ותלך רחל וכו' (לה טז)

מהו השיעור כהרת הארץ?

רש"י

א. מנחם פירש לשון כביר, רבוי מהלך רב. ב. אגדה בזמן שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה שהגיר מצוי הסתיו עבר והשרב עדיין לא בא. ג. אומר אני שהוא שם מידת קרקע כמו מהלך פרסה או יותר כמו שאתה אומר 'צמד כרם', חלקת השדה, כך במהלך אדם נותן שם מידה 'כברת ארץ' [למידת הארץ קורים כברת]

רבינו

א. מה שחשב רבי דוד קמחי (רד"ק) - כי הכיף לדמיון ואיננה שרשית ומוצא המילה מן 'היו לברות' למוי 'ותברנו לחם' שזהו ענין אכילה מועטת בבוקר ופי' שיעור מהלך ארץ מן הבוקר עד לעת האוכל כי כן ישערו כל הולכי דרך.

ב. אחרי הגיעותי לירושלים פי' - שם מידת הארץ היא ברת והכיף לדמיון שאינו מדויק כמידה הזאת, ואפשר לומר שאין בו תואר [סיבה] רק הסכמה כרוב השמות, או שיש בו סיבה בשם ברת כמו בת מלשון 'מה ברי ומה בר בטני' (משלי לא ב) שהוא שם למידה קטנה שימדדו הולכי אורחות כמו מיל היום ויקראו לה בת ארץ כי המידה כמו 'בת' לפרסה או למידה אחרת ידועה בימים ההם.

קונטיי רבינו על רש"י ועל הרד"ק

א. עכשיו שזכיתי ובאתי לירושלים שבח לאל הטוב והמטיב ראיתי בעיני שאין מן קבורת רחל לבית לחם אפילו מיל אחד והוכחש פי' הרד"ק וגם פי' מנחם.

וזה טעם וגם כי אמרו באנו אל אחיך אל עשו ולא ענה אותנו דבר ולא שלח לך דברי שלום ובנוסף לזה וגם הולך לקראתך באדרע וחיל ולכך הוסיף לו פחד על פחדו.

מדוע התורה לא מספרת מה שאירע בין השלוחים לעשו?

א. לטעם אי' הנ"ל שהשלוחים דברו עם עשו אבל לא סיפר הכתוב כי אין צורך.

ב. לטעם בי' הנ"ל שהשלוחים לא דברו עם עשו לכן לא סיפר הכתוב כי היה הכתוב מספר ששאל להם מה שלום אחי ומה ענינו וענין ביתו ובניו וקראו לי בשלומי ואמרו לו כי אני הולך לראותו והם היו מגידים כן ליעקב והכתוב לא סיפר שיאמרו השלוחים דבר בשם עשו.

הרבנו עלי מאד מהר ומתן ואתנה וכו' ותנו לי את הנערה לאטה (לד יב)

מהו מהר ומהו מתן?

א. מהר הדבר הניתן לבתולה כדכתיב כמהר הבתולות והם סבלונות שהבחורים שולחים לבתולות כאשר ישאו אותם.

מתן פי' מגדנות או כסף וזהו לאביה ולאחיה.

ב. בב"ר (פ ז) מהר פראנון ופירושו כתובה בלשון ירושלמי [וכן פירש רש"י]

מתן פרא פראנון ופירושו נכסי מלוג כלומר שיתן לה הוא משלו נכסים שיהיו שלה כנכסי בית אביה ויהיו אצלו כנכסי מלוג.

מדוע שכס צריך לפייס את דינה כשכבר היא בביתו?

וטעם הפיוס אף שכבר היתה בביתו ובידו ולא יירא מאחיה כי הוא נשיא הארץ ואיך יגזלוה ממנו להוציאה מביתו כדי שיתנו אותה לו לאשה ברצון, כי הנערה לא היתה מתרצה אליו וצועקת ובוכה תמיד.

מדוע לא כתוב שהיתה יפת תואר?

והחשק הגדול לשכם כי היתה הנערה יפת תואר מאד אבל לא סיפר הכתוב ביפיה כאשר עשה בשרה ורבקה ורחל כי לא רצה להזכיר יפיה בהיותו אליה למכשול עון ובשבח הצדיקות דיבר הכתוב ולא בזו.

היכן מתה ונקברה דינה?

היתה כאלמנה בבית שמעון וירדה עמהם למצרים ושם מתה ונקברה בארץ וקבורתה ידועה עד בקבלה והיא בעיר ארבל עם קבר נתאי הארבל.

מי העלה את דינה?

א. שמעון העלה עצמותיה ממצרים לחמלה עליה [שעלה במיוחד לכך] ב. העלו אותם ישראל עם עצמות אחיה כל השבטים.

וענו בני יעקב את שכס ואת חמור

אמיו המרמה וכו' (לד יג)

מדוע לא ענה יעקב לשכם?

הנה חמור ושכם אל אביה ואל אחיה דברו (לד יא) והזקן לא ענה אותם דבר כי בניו ידברו במקומו בענין הזה לכבודו כי בעבור היות הדבר הזה לקלון לא ירצו שיפתח פיו לדבר בו כלל.

ותקרא שמו בן אוני ואביו קרא לו בנימין (לה יח) ביאור שם בן אוני ובנימין

רע"ו

בן אוני בן צערי,

א. בנימין נראה בעיני לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהיא בנגב כשאדם בא מארם נהרים כמו שנאמר 'בנגב בארץ כנען' (במדבר לג מ) 'הלוך ונסוע הנגבה' (לעיל יב ט), בנימין בן ימין [הדרום בימין] לשון צפון וימין אתה בראתם לפיכך הוא מלא.

ב. בנימין בן ימים שנולד לעת זקנתו וימים יש שנכתבים בנו"ן כמו לקץ הימין.

רה"ט

בן אוני שרצתה אימו לומר בן אבלי מלי לחם אונים ולא אכלתי באוני ממנו.

א. בנימין שעשה אביו מן אוני הכוח מלי כי הוא ראשית אונו ולאין אונים עצמה ירבה ולכן קרא לו בנימין בן הכוח או בן החוזק כי החוזק הוא בימין כי הימין בו הגבורה וההצלחה כענין שכתוב לב חכם לימין, שרצה להיות קורא בשם שקראתו אימו כי כן כל בניו בשם שקראו אותם אימותם יקראו ורק תירגם אותו לטובה ולברכה.
ב. בב"ר (פב ט) בן אוני בן צערי ואביו קרא לו בנימין בלשון הקודש.

קושית רה"ט על רע"ו

א. ארץ ישראל אינה דרומית לארם נהרים שהרי ארם מזרחית לארץ ישראל כדכתיב וילך ארצה בני קדם, ויעקב עבר הירדן שהוא למזרחת של ארץ ישראל והיה חוזר דרך אדום שהוא בדרום ארץ ישראל נמצאת ארם מזרחית דרומית לארץ ישראל וארץ ישראל לצפונה.
ב. הרי בנימין נולד בין בית אל ובין לחם אפרת והוא אינה בדרום ארץ ישראל.
ג. מה מעלה יש לקרוא אותו בן דרום.

ויהי בשכון ישראל בארץ ההוא וילך ראוהו וישכבה את הלהה פילגש אהיו וישמעו ישראל ויהיו בני יעקב שנים עשר (לה כה) השייכות ויהיו בני יעקב שנים עשר לרע"ל

רע"ו

א. מתחיל לענין ראשון שמשנולד בנימין נשלמה המיטה ומעתה ראויים להימנות ומנאן.
ב. רבותינו דרשו ללמדנו בא שכולם שוים לטובה וכולם צדיקים שלא חטא ראוהו.

רה"ט

א. עשה משתי הפרשיות פסוק אחד אע"פ שהוא תחילת ענין שבא למנות השבטים משנולדו כולם רמז כי ראוהו לא נדחה במעשהו מענוותנותו של יעקב כי שמע שחילל בנו יצועיו ולא ציווה שיוציאוהו מביתו מכלל בניו ולא ינחל עמהם שהיו שנים עשר והוא ימנה ראשון.

ב. ע"ד הפשט יתכן שבלבל ראוהו יצועי בלהה מפחדו שלא תלד ליעקב עוד כי הוא הבכור וחשב לקחת שני חלקים ויפסיד יותר מכל האחים ולא פחד מאימו כי זקנה היתה ואולי מתה זלפה או חשש לכבוד אימו בעבור היותה שפחתה ולכן נטלה ממנו הבכורה מדה כנגד מדה וזהו טעם ויהיו בני יעקב שנים עשר כי לא הוליד אחרי כן.

עשו לקח את נשיו מהנות כנען את עדה בת אילון החיתית ואת אהליבמה בת ענה בת צבעון החווי ואת השמת בת ישמעאל אחיות נהיות (לו ג) טעם לשמות נשי עשו

רע"ו

עדה בת אילון היא בשמת בת אילון (לעיל כו לד) ונקראת בשמת ע"ש שהיתה מקטרת בשמים לעבודה זרה.

אהליבמה היא יהודית והוא כינה שמה יהודית לומר שהיא כופרת בע"ז כדי להטעות את אביו.
בת ענה בת צבעון מלמד שבא צבעון על כלתו אשת ענה ויצאת אהליבמה מבין שניהם והדיעך הכתוב שכולן בני ממזרות היו.

בשמת בת ישמעאל והיא שקורא לה מחלת שמצאנו באגדה שלשה מוחלין להן עוונותיהן, גר שנתגייר, והעולה לגדולה, והנושא אשה, ולכן נקראת מחלת שנמחלו עוונותיו.

רה"ט

עדה בת אילון היא אחות בשמת בת אילון

אהליבמה בת ענה היא אשה אחרת ולא יהודית בת בארי החיתית ששתי הנשים עדה ויהודית מתו בלא בנים כי נענשו בעבור שהיו מורת רוח ליצחק ולרבקה.
ובשמת בת ישמעאל היא מחלת בת ישמעאל שהחליף לה שמה בעבור השם מחלת היא כיעור בלשון הקודש מלי חולי וקרא את שמה בשם הנכבד אשר היה לאשתו הראשונה מלי בשמים כי היתה חביבה עליו בעבור היתה ממשפחתו ואיננה רעה בעיני יצחק אביו.

קושיות רה"ט על רע"ו

א. לא נתן טעם באבי אהליבמה שנקרא שם בארי וכאן ענה.

ב. בשמת לפי רש"י אצל עדה היא תואר ואצל מחלת היא שם העצם, ובב"ר (סז יג) אמרו שנתן עשו דעתו להתגייר מחלת שמחל ל הקב"ה על עוונותיו בשמת שנתבשמה דעתו עליו ולפ"י שניהם רק תואר ולא שמות עצם.
ובאבע"ז הוכיח מכאן ששניהם שמות בעצם.

על מזה כעס יעקב שידע שבמרמה דברו ומדוע רק על שמעון ולוי כעס?

א. יש כאן שאלה שהדבר נראה כי ברצון אביה ובעצתו ענו כי לפניו היו והוא היודע מענם כי במרמה ידברו.

ב. לא יתכן כי יהיה ברצונו להשיא בתו אל הכנעני אשר טימא אותה.

ג. כל האחים ענו המענה הזה במרמה ושמעון ולוי לבדם [רק] עשו המעשה למה האב ארר אפם להם לבדם.

תשובה

המרמה היתה באמרם להימול להם כל זכר כי חשבו שלא יעשו כן בני העיר ואם אולי ישמעו לנשיאם ויהיו כולם נימולים יבואו ביום השלישי בהיותם כואבים ויקחו את בתם מבית שכם וזאת עצת כל האחים וברשות אביהם ושמעון ולוי רצו להנקם מהם והרגו כל העיר.

וכעס יעקב היה:

א. כי עצת האחים וברשות אביהם היה כנ"ל [ולא שיהרגו בכלל] ושמעון ולוי רצו להנקם מהם והרגו כל העיר.

ב. היה הכעס שארר אפם על שהרגו אנשי העיר אשר לא חטאו לו והראוי להם שיהרגו שכם לבדו, וזהו פ"י הכתוב ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחותם כי כולם הסכימו לדבר לו [לשכם בן חמור לבדו] במרמה בעבור הנבלה שעשה להם.

איך שפכו בני יעקב הצדיקים דם נקי?

רמב"ם (מלכים כ"ט ה"ד)

בני נח מצווים על הדינים והוא להושיב דיינים בכל פלך ופלך לדון בשש מצוות שלהם ובן נח שעבר על אחת מהם הוא נהרג בסיף ואם ראה אחד שעבר על אחת מהם ולא דנוהו להרגו הרי זה הרואה יהרג בסיף ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו.

רה"ט

בעבור שהיו אנשי שכם רשעים ודמם חשוב להם כמים שהיו עובדי ע"ז ומגלי עריות ועושים כל תועבות השם אלא שאין הדבר מסור ליעקב ובניו [שאינם חייבים להורגם] לעשות בהם הדין,

אך רצו להנקם מהם בחרב נוקמת והרגו המלך וכל אנשי עירו כי עבדיו הם וסורים אל משמעתו ואין הברית אשר נימולו נחשב בעיניהם למאומה כי היו להחניף לאדוניהם.

קושיות רה"ט על הרמב"ם

א. אין חיוב מיתה לבן נח על שאינו עושה דין שהיו רק מצות עשה [כדלקמן].

ב. מה יבקש הרמב"ם חיוב על הדינים הלא היו עובדי ע"ז ומגלי עריות ועושים כל תועבות ה' וחייבים מיתה שעברו על המצוות שלהם.

איזה דינים נצטוו בני נח בז' מצוות שלהם?

רמב"ם

להושיב דיינים בכל פלך ופלך לדון בשש מצוות שלהם וכנ"ל.

רה"ט

חייבים בכל דיני ממונות בדיני גניבה והונאה ועושה ושכר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין וחובל בחבירו

מעשה אבות סימן לבנים

ודיני מלוה ולווה ודיני מקח וממכר וכיוצא בהם כענין הדינים שנצטוו ישראל ועכו"ם בהרג עליהם, ומכלל המצוה הזאת:

א. שיושיבו דיינים גם בכל עיר ועיר כישׂראל, אך אם לא עשו כן בזה אינם נהרגים שזו מצות עשה בהם.
ב. אזהרה (לאו) שלהם שלא יעברו על דיני ממונות וזו יחייבם מיתה [כשיעברו על איסור לאו] ולא תקרא אזהרה אלא המניעה בלאו [שימנעו עצמם מגזל וכשיעברו ע"כ חייבים מיתה].

מדוע הורע ליעקב שהרגום?

א. שאמרו להם במעמדו וישבנו איתכם והיינו לעם אחד והם היו בוחרים בהם ובטחו בדברם.
ב. אולי ישבו אל ה'.
ג. הרגו את אנשי העיר חנים כי לא הרעו להם כלל.
ד. אם נאמין בספר מלחמת בני יעקב בא להם פחד אביהם כי נאספו שכני שכם ועשו להם שלוש מלחמות גדולות ולולי אביהם שחגר גם הוא כלי מלחמתו ונלחם בס הוא בסכנה כאשר יספר בספר ההוא. ורבותינו הזכירו מזה בפירוש 'אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשת' אמרו (בב"ר פ"ט) נתכנסו כל סביבותיהם להזדוג להם חגר יעקב כלי מלחמה כנגדן כמו שכתב רש"י שם.

מקניהם וקנינם וכל בהמתם וכו' (ל"ד כג)

מה הפי' מקניהם?

א. הבהמות אשר בעדרים בשדה:
הם יקראו מקנה בעבור שהם עיקר קנין האדם בין טמאים ובין טהורות כענין שכתוב (שמות ט"ג) 'הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים בבקר ובצאן'
ואשר אינם עדר:
כגון בהמות יחידות בבית אינם שמם מקנה ויכנסו בכלל וכל בהמתם.
ב. מקניהם הוא בהמתם וכפל הלשון לחיזוק כלומר וכל בהמתם אשר הינם רבות מאד.

עושין בדורו של שמד היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באור ונותין אותן תחת שיחיהן ומשיאין נפשותיהם מהם, ויש דורות אחרים עשה עמנו עשו כזה ויותר רע מזה, והכל סבלנו ועבר עלינו כמו שרמז 'ויבוא יעקב שלם'.

ו. עד אשר אבוא אל אדוני שעירה (לג יד) רבותינו ראו שלא היה בדעת יעקב לשוב דרך שעיר ורצונו להתרחק ממנו כאשר יוכל אבל הרחיב לו הדרך וגם זו עצת חכמה [האיך להתנהג לדורות עם האיבי].

ז. למה זה אמצא חן בעיני אדוני (לג טו) רבותינו בב"ר (ע"ח טו) ראו בזה עוד עצה אמרו רבי ינאי כד הוא סליק למכותא הוה מסתכל בהדא שרשא ולא הוה נסיב עמיה רומאין חד זמן לא איסתכל בה ונסב עמיה רומאין ולא הגיעו לעכו עד שמכר פינס [מלבוש] שלו מפני שהיתה קבלה בידם שזו פרשת גלות כלומר כשהיה בא ברומא בחצר מלכי אדום על עסקי הציבור היה מסתכל בפרשה ללכת אחרי עצת הזקן החכם כי ממנו יראו הדורות וכן יעשו, ולא היה מקבל חברת אנשי המלכות ללוותו שאין מקרבין אלא להנאת עצמן ומפקירין ממונו של אדם.

ח. ויחן את פני העיר (לג יח) תחילת ביאתו בארץ בתוך שלו ולכן חנה בשדה וקנה המקום להחזיק בארץ רמז כי המקום ההוא יכבש לפניו תחילה טרם הורישו יושבי הארץ מפני זרעו. כאשר פירשת באברהם (יב ו').

ט. אלוף מגדיאל (לו מג) כוונתם בזה מה שהודיעתך כמה פעמים כי היו המקרים בראשונים רמז לזרעם והנה אלה הלופים האחרונים עשרה עם מגדיאל, רמז שיהיו מלכי אדום בממשלתם במלכות הרביעית עשרה ימלוכו על ארץ אדום והעשירי מהם ימלוך על רומי ומשם תתפשט אחרי כן מלכותם על כל העולם.

א. הכנת יעקב לדורו לתפילה ולמלחמה תרמוז שראוי לנו לאחוז דרכו של צדיק שנזמין עצמינו לגי הדברים כשנצא לקראת האיבי.

ב. אל אחיו ארצה שעיר תרמוז כי אנחנו התחלנו נפילתנו ביד אדום כי מלכי בית שני כברית עם הרומיים והיא היתה סיבת נפילתם בידם.

ג. והיה המחנה הנשאר לפליטה (לב ט)

ירמוז שלא יגזרו עלינו בני עשו למחות את שמנו אבל יעשו רעות עם קצתנו בקצת ארצות שלהם מלך אחד מהם גוזר בארצו על ממונו או על גופנו ומלך אחד מרחם במקומו ומציל הפליטים וכל אמרו בב"ר (עו ג) אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו אלו אחינו שבדרום והיה המחנה הנשאר לפליטה אלו אחינו שבגולה.

ד. ורוח תשימו בין עדר ובין עדר (לב יז)

וסברו בב"ר (ע"ה יג) שיש בזה רמז אמר יעקב לפני הקב"ה רבוננו של עולם אם יהיו צרות רבות באות על בני לא תביא אותן זו אחר זו אלא הרוח להם מצרותיהם, עשה רמז שיהיו המיסים והארנוניות שיגבו בני עשו מזרעו ברוח והפרש בין זו לזו.

ה. וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו וכו' (לב כו)

'מלאכיו גבורי כח עושי דברו' וע"כ לא יכול המלאך להזיקו כי לא הרשה רק במה שעשה עמו להקע כף ירכו ואמרו בב"ר (עו ג) נגע בצדיקים שהם עתידים לצאת ממנו זה דורו של שמד. והענין כי המאורע כולו רמז לדורותיו שיהיה דור זרעו של יעקב יתגבר עשו עליהם עד שיהיה קרוב לקעקע ביצתן והיה זה דור אחד בימי חכמי המשנה בדור של רבי יהודה בן בבא וחבריו,

כמו שאמרו רז"ל אמר רבי חייא בר אבא אם יאמר אדם לי תן נפשך על קדושת שמו של הקב"ה אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד אבל בדורו של שמד איני יכול לסבול, ומה היו

ויאמר אלהים ליעקב קום עלה בית אל ושה עם ועשה עם מזבח וכו' (ל"ה א)

מדוע לא ישב שם יעקב אלא נסע משם?

א. יתכן שציווהו לשבת שם תחילה להיטהר מטומאת עבודה זרה או מן החללים שהרגו ואחר כך יעשה מזבח [ולא ציווהו להישאר שם].
ב. אולי ציווהו ושב שם לפנות מחשבתו לדבקה באל.

ויתנו אל יעקב אך כל אלהי הנכר אשר בידם וכו' ויטמן אותם יעקב תחת האלה וכו' (ל"ה ד)

האם לקחו בני יעקב עבודה זרה משכם?

קושיית רבינו

הרי ע"ז ומשמשיה אינן מן הנקברים אבל צריך שיהיה מפרר וזורה לרוח או מטיל לים ואיך קבר אותם יעקב.

תירוץ רבינו

בני יעקב לא לקחו ע"ז עד שנתבטלה והותרה להם שהגוי מבטל ע"ז בעל כרחו והנה היא מותרת להם. ויעקב ציווה אותם להסיר אותה לטהרת הקודש שיהיו ראויים לעבוד את השם ולהקריב לפניו קרבן.

ויסעו ויהי חתת אלהים וכו' ולא רדפו אחרי בני יעקב (ל"ה ה)

האם רדפו אחרי בני יעקב? (ל"ה יג)

נאספי שכני שכם ועשו עמהם שלוש מלחמות גדולות אך לא נאספו כולם לרדוף אחרי בני יעקב כי אילו היו נאספים כולם היו נופלים העכו"ם עליהם כחול אשר על שפת הים לרוב וזה טעם חיתת אלהים שלא רדפו כולם כי נפלו עליהם אימתה ופחד מן הגבורה אשר ראו במלחמה של הראשונים שרדפו

והכתוב קיצר בזה:

הזכיר רק אלו שלא רדפו - כי הוא נס נגלה שלא התקבצו כולם.
לא הזכיר אלו שרדפו - כי הוא נס נסתר כי אנשים גיבורים היו וכאילו זרועם הושיעה למו כאשר קיצר הכתוב בענין אברהם באור כשדים.

וזאת למודעי כי העיקר להגות בתורת רבינו הק' בלשונו הטהור והזהב ובכל דברי תורתיו הק',

אך להקל על המתקורבים לקודש באנו להכניסם אל תחת כנפי השכינה תורתו של רבינו. והשתדלנו להיצמד ללשונו של רבינו הק' ורק במקום שהוצרכנו לקצר או לבאר הוספנו או הורדנו כמה מילים להבנת הדבר לאנשים פשוטים כמונו עד שזנכה כולנו להגות בפנים בתורתיו הק'.

ואך למותר הוא לפרט שאם שיגנו בהבנת דברי קדשו הטעות וחוסר ההבנה היא בנו.

מתוך הקדמתו של רבינו לפי עה"ת:

'ועתה דע ודא מה אשיב שואלי דבר בכתבת פירוש התורה, אבל אתנהג כמנהג הראשונים, להגיד דעת התלמידים יגיעי הגלות והצרות, הקוראים בסדרים בשבתות ובמועדים, ולמשוך לבם בפשטים ובקצת דברים נעימים לשומעים וליודעים חן, ואל תנון יחוננו ויכרכנו. ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם, עכ"ל'.

לכל עניני המכון
הערות והארות ניתן לפנות
למ"ל או לטל:
h0548402450@gmail.com
054-8402450